

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen



Bjuråkers kyrka och klockstapel från sydost. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-03-26.

2.1 Kyrkomiljön

Bjuråkers församling är belägen i den norra delen av Hälsingland på Dellensjöarnas västra sida. Sockennamnet Bjuråker skrevs i äldre tid Beråker, ett namn som enligt vissa forskare fått sin förstavelse efter ordet bäver eller björn. Bjuråkers kyrka har ett dominerande läge i trakten, belägen på en höjd med vid utsikt över uppodlade jordbruksmarker ned mot norra Dellen. Kyrkoanläggningen består av kyrka, klockstapel, gravkapell samt en äldre och en nyare förrådsbyggnad.

2.2 Kyrkan

Den första stenkyrkan i Bjuråker uppfördes senast under 1300-talet och var en liten rektangulär byggnad med rakslutet kor och sadeltak, dvs av den modell som var vanlig i hela Norrland, men i synnerhet i Hälsingland. Under något av de följande århundradena försågs kyrkan med tegelvalv. När församlingens befolkning ökade kraftigt under 1700-talet ansågs den gamla kyrkan som otillräcklig, trots att flera läktare hade byggts längs kyrkorummets väggar. Vid slutet av 1740-talet påbörjades ett omfattande ombyggnadsprojekt under ledning av byggmästarna och bröderna Anders och Lars Romberg från Bjursås i Dalarna. Av den gamla kyrkan behölls troligtvis två murar som fick ingå i den nya kyrkobyggnaden. Denna kyrka, som i stort förblivit oförändrad sedan dess, består av ett långhus i öst-västlig riktning med sakristia tillbyggd mot norr. Byggnaden som uppfördes i välproportionerad rokokostil

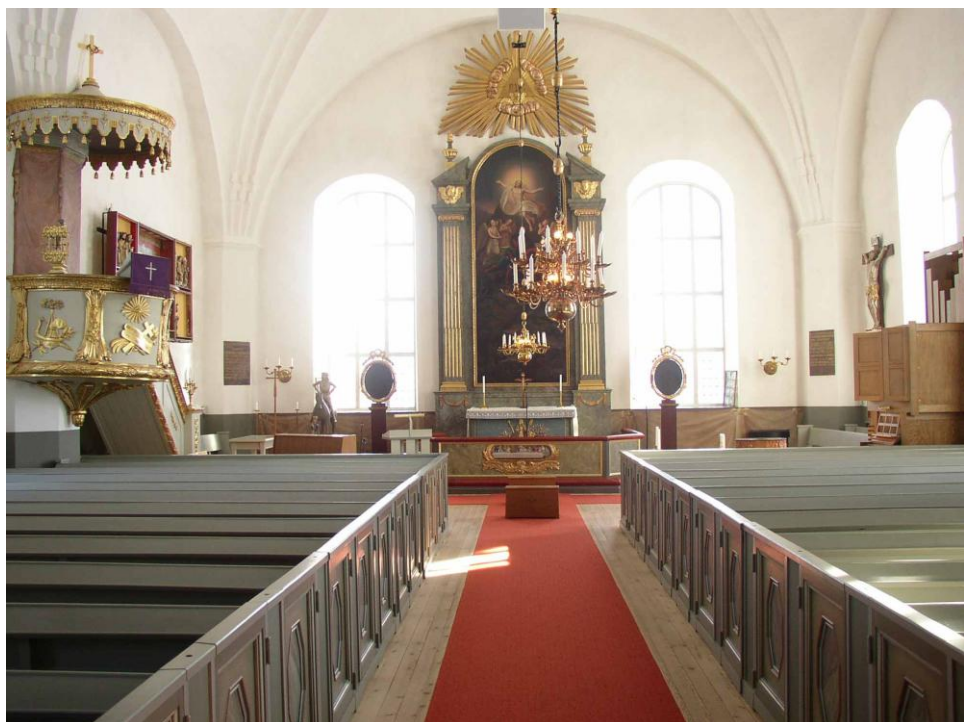
har höga rundbågiga fönster, vitrappade murar och ett brant spånklätt valmat tak, som kröns av höga korsbeprydda takryttare. Koret har rak avslutning och kyrkorummet täcks av tre vida murade valv, där ribbornas koppstenar är något utskjutna på det sätt som är typiskt för släkten Rombergs kyrkobyggnader.

Under de första 100 åren var kyrkans inredning i stort sett oförändrad, men under 1850-talet försågs den med ny altartavla och predikstol samt målades om. Valvens hållbarhet har diskuterats vid åtskilliga tillfällen genom tiderna. Redan under 1760-talet sattes järnband in för att hålla samman valven. Kyrkan var under lång tid även rivningshotad, sedan ett kungabrev utfärdats år 1866 med beslut om att Bjuråkers församling skulle uppföra en ny kyrka i byn Våtmor som ligger i socknens geografiska mitt.



Detaljfoto av de för byggmästarsläkten Romberg typiska ribbvalven med utskjutande koppstenar. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2004-03-26.

1750-talskyrkan genomgick emellertid en genomgripande renovering 1889, då bland annat bänkinredningen byttes ut, läktaren höjdes och byggdes om och nya dekorationsmålningar tillkom. Under 1900-talets första årtionden pågick fortfarande en häftig debatt huruvida församlingen skulle uppföra en ny kyrkobyggnad eller behålla den gamla. Ritningar och arbetsbeskrivning till en ny kyrka i medeltidsinspirerad jugendstil togs också fram av arkitekt Lars Israel Wahlman. Projektet strandade emellertid sedan ecklesiastikminister Arvid Lindman gett sig in i debatten och förklarar att församlingen skulle vara tvungen att restaurera den gamla kyrkan oavsett om man uppförde en ny kyrka eller ej. Den gamla kyrkan behölls således och en omfattande restaurering inleddes 1934 under ledning av arkitekt Wahlman, varvid kyrkorummet återfick mycket av sin ursprungliga form, då läktaren återställdes och bänkinredningen byttes ut mot en mer traditionell sluten bänkinredning. Under sakristian byggdes en källare som försågs med oljepanna.



Kyrkorummets östra del med altaruspsats och predikstol. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2004-03-26.

År 1966 genomfördes nästa omfattande restaurering under ledning av arkitekt Sven Ivar Lind, Stockholm. Kyrkorummet försågs med heltäckningsmatta och interiören målades om. I sakristians göts ett nytt bjälklag och källarvåningen inreddes med toaletter. Den senaste genomgripande restaureringen genomfördes 2000 då bland annat heltäckningsmattorna togs bort och det underliggande golvet slipades samt valv och väggar rengjordes.

Kyrkorummets väggar är gråmålade upp till fönsterbröstningshöjd och däröver vitmenade, och väggarna under läktaren som är gråmålade. Korväggens nedre del täcks av en draperimålning upp till fönsterbröstningshöjd. Altartavlan har samma form som kyrkans fönster med rundad överdel och den omgärdas av förgyllda pelare som kröns av änglahuvud samt brinnande facklor. Altaret tillkom 1889 och altarringen, från samma år, är rak med sneda hörn. Predikstolen med tillhörande ljudtak i nyklassicistisk stil är placerad på den norra väggen vid den första och andra valvtravéns anfang. På väggen ovanför dörren till sakristian sitter ett medeltida altarskåp, vilket tillhört den medeltida kyrkan och som fram till år 2000 var deponerat i Hälsinglands museum. Bänkinredningen är sluten och uppdelad i två större kvarter. Läktarens orgel, med delar från 1700-talet, och fasad i klassisk stil står centralt placerad på läktaren.



Kyrkorummets västra del. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2003-03-26.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården var i början av 1700-talet försedd med en s.k. bogårdsmur med trätak och tre murade stigportar. I och med ett antal utvidgningar av kyrkogården revs denna mur och 1830 uppges större delen av bogårdsmuren vara riven. Runt kyrkan planterades istället popplar. Till kyrkobyggnadens 100-årsjubileum 1850 uppsattes sex stenpelare med järngrindar för att markera ingångarna till kyrkogården. I samband med 1930-talets restaurering av kyrkan

utvidgades kyrkogården norrut och tre nya stentrappor anlades och nya järnstaket tillverkades. Under 1950-talets slut genomfördes nästa utvidgning mot öster. Detta område genomgick omfattande arbeten under perioden 1993-95, då området dränerades och nya gravkvarter anlades. I samband med detta anlades även en minneslund som invigdes 1995. Väster om kyrkan står en granitskulptur föreställande Kristus som tillverkades och skänktes till kyrkan 1967 av en stenhuggare i församlingen.

Kyrkogården omger idag kyrkobyggnaden på alla sidor och den avgränsas av järnstaket på de äldre delarna. Växtligheten består främst av lövträd, huvudsakligen björk som planterats längs järnstaketet samt häckar. En allé leder från väster till de nyare delarna av kyrkogården i öster. Kyrkogården är gräsklädd och ett antal grusgångar löper genom densamma.

På kyrkogården finns ett antal äldre större familjegravar med höga, främst stående gravstenar. Ett antal gravstenar omgavs tidigare av stenramar och/eller gjutjärnstaket, men av dessa återstår endast fem omgärdningar. Flertalet gravvårdar är stående och av sten, men här finns även ett antal äldre gjutjärnskors samt tiotalet träkors, varav flertalet är vitmålade. Söder om klockstapeln finns en rad med äldre gravstenar, som församlingen valt att bevara, vilka ställts upp sekundärt på denna plats.

2.4 Klockstapeln

Klockstapeln är placerad sydväst om kyrkobyggnaden i anslutning till den s.k. Likvallen väster om kyrkan. Byggnaden uppfördes 1741 under ledning av byggmästare Magnus Granlund och den ersatte en äldre klockstapel från 1640. Klockstapeln har kvadratisk bottenplan, väggar och takfall klädda av svarttjärad spån och byggnaden kröns av en hög tuffförsedd spira. Stapeln har en sluten och ålderdomlig karaktär, till skillnad från de många åttsidiga klockstaplar som kom att uppföras runt om i landskapet under 1750-talet. En vinklad trätrappa leder upp till klockvåningen där två gjutna klockor kan beskådas.

2.5 Före detta bårhuset

Nordost om kyrkobyggnaden, utanför kyrkogårdsstaketet finns en rektangulär träbyggnad, som är ritad av arkitekt Lars Israel Wahlman. Denna byggnad användes tidigare som bårhus, men fungerar idag som redskaps- och förrådshus för kyrkogårdsförvaltningen. Tidigare fanns två luckor ned till rummen i källaren där kistorna förvarades, men dessa luckor göts igen för några år sedan. Byggnaden är klädd med ljust målad träpanel och har ett valmat svarttjärad spåntak.



F.d. bårhuset från sydväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-03-26.

2.6 Gravkapellet

På kyrkoanläggningens nordvästra sida ligger ett gravkapell som ritades av Sven Ivar Lind och invigdes 1959. Byggnaden har rektangulär form och pulpettak. Väggarna är vitputsade och försedda med smala fönster. Gravkapellet inrymmer ett stort rum där jordfästningar kan hållas samt kylrum. Interiören och exteriören är i stort sett oförändrad sedan byggnaden uppfördes.

2.7 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Bjuråkers kyrkas exteriör har genomgått få förändringar sedan den genomgripande utbyggnaden på 1740-talet och den är ett ovanligt välbevarat exempel på en kyrkobyggnad i rokokostil från 1700-talets mitt. Interiören har förändrats en rad gånger, men har genom inte minst den senaste restaureringen återfått mycket av sin ursprungliga gestaltning, där den ljusa färgsättningen framhäver de ursprungliga valven, typiska för släkten Romberg. Kyrkans klockstapel har en ålderdomlig form och är av stort byggnadshistoriskt intresse. Kyrkogården har utvidgats vid ett antal tillfällen, men de olika utvidgningarna är ännu relativt lätt avläsbara. I anslutning till kyrkogården finns även det äldre bårhuset som är ett betydelsefullt inslag i kyrkomiljön. Det moderna gravkapellet är ovanligt välbevarat sedan det uppfördes i slutet av 1950-talet.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkan har ett dominerande läge i omgivningen.
- Kyrkans exteriör är mycket välbevarad sedan 1700-talets mitt, med brant spåntak, putsade fasader och ursprungliga 1700-talsportar mot väster, söder och öster.
- Det bevarade medeltida murverket utgör en omistlig källa om byggnadens historia.
- Den ljusa färgsättningen stämmer väl överens med kyrkorummets ursprungliga karaktär.
- Den fasta inredningen, såsom altartavla, altarring, predikstol, läktarbarriär och orgelfasad, är alla viktiga komponenter i kyrkorummets gestaltning.
- Kyrkogårdens olika delar, med tillhörande vegetation och omgärdning, som visar hur kyrkogården växt genom tiderna.
- Klockstapeln, har behållit sin ålderdomliga, slutna karaktär.
- Det äldre bårhuset är ett viktigt inslag i kyrkogårdsmiljön.
- Gravkapellet är en tidstypisk kapellbyggnad från 1950-talet.

2.8 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Alm, Henrik. *Bjuråkers kyrka 1750-1950*. Bjuråker 1950.

ATA, Hälsingland, Bjuråkers sn.

E.G.W. *Gamla minnen från Delsbo och Bjuråker. Sägner, sagor och berättelser m.m. samlade och utgivna af E.G.W.* Gävle 1893.

Kungliga byggnadsstyrelsen Kungliga byggnadsstyrelsen B60, B61 Bjuråker.

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv

Länsmuseet Gävleborg, artikelsamling

Nordin, Thomas. Kyrkoherde. (Muntliga uppgifter våren 2004)

Svanberg, Jan. Bjuråkers kyrka. Uppsala 1975, ingår i serien Hälsinglands kyrkor XXV.

Inventeringsdatum 2004-03-26.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.